

Г Л О В О

“Гетьманської столиці”

№ 5(28), вересень - жовтень 2011 р.

Газета Національного історико - культурного заповідника “Гетьманська столиця”

Батурич туристичний запрошує!

Наталія Сердюк

завідуюча відділом науково-просвітницької роботи заповідника “Гетьманська столиця”

До Всесвітнього дня туризму

В багатьох країнах світу туристична галузь є найприбутковішою, а тому пріоритетною. Окрім економічних дивідендів, туризм ще й об'єднує людей, зближує народи, вчить терпимості та взаєморозумінню. Тому не випадково Всесвітній день туризму заснований Генеральною асамблеєю туристичної організації (яка є підрозділом ООН) в 1979 р. в м.Торрремолінос (Іспанія). З 1980 року свято символічно приймає певна країна під узгодженим задалегідь девізом. В Україні День туризму відзначається з 1998 року згідно Указу Президента України. Цьогорічний девіз Всесвітнього дня туризму - «Туризм об'єднує культури».

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» за останній час впевнено заявив про себе як про конкурентоспроможний суб'єкт туристичної діяльності. За останні три роки заповідник з державного закладу культури перетворився на Національний за статусом і багатогалузевий за змістом. І недаремно – адже за один, 2009, рік в закладі відкрилося для відвідування три(!) нові музеї, один цікавіший за інший - Музей археології Батурина, Цитадель Батуринської фортеці та палац гетьмана К.Розумовського. (До речі це єдиний прецедент в незалежній Україні для музейного закладу). Відреставровані також раніше існуючі об'єкти – Будинок Генерального судді В.Кочубея, церква-усипальниця К.Розумовського, пошта, Будинок культури. Реконструйовані дороги, міст через р.Сейм, проведено газопровід, новий водогін, телефонні кабелі, тротуари, бордюри тощо. Тепер Батурич не впізнати!

Ідейним натхненником, найбільш послідовним і рішучим у питанні відродження Батурина став Президент України В.А.Ющенко (2005-10 рр.) Супроводжувала цей процес величезна робота багатьох небайдужих до рідної історії людей – починаючи з археологічних досліджень території селища та околиць, продовжуючи реставрацією та повним відтворенням з небуття вищезгаданих об'єктів, і, звичайно, музеєфікацією та наповненню їх науковим та духовним змістом.

Тому не випадкові цифри наших кількісних досягнень – в 2009 році заповідник відвідало 212 тисяч осіб, проведено 9138 екскурсій, в 2010- му – 170 ти-

Палац К.Розумовського - найбільш популярний об'єкт заповідника

сяч, проведених екскурсій – 9170. Станом на 1.10.2011 року заповідник відвідало 102 284 особи, проведено 6171 екскурсій. (Для порівняння, у 2002 році заповідник відвідало 6,7 тис. осіб, проведено екскурсій 336, у 2006 році 22,6 тис. осіб проведено екскурсій 1160.)

Безперечним лідером за кількістю відвідувачів була і залишається Цитадель – за поточний рік її відвідало 41218 осіб, 1736 екскурсій, палац К.Розумовського лідирує в кількості проведених екскурсій, відповідно 33643 особи (3085 екскурсій), Будинок-музей Генерального судді В.Кочубея прийняв 19603 чоловік (1027 екскурсій), музей археології Батурина - 7820 осіб, (323 екскурсій). Тобто, за два постраєраційні роки зроблено величезний крок вперед, але з 2010 року зберігається тривожна тенденція зниження відвідуваності.

З метою активізації залучення до закладу відвідувачів, генеральна дирекція заповідника в 2011 році оголосила 9 днів на рік Днем відкритих дверей, продовжуємо видавати і безкоштовно розповсюджувати газету закладу, рекламні проспекти, календарі, активізувалася наукова, культурно-масова та лекційна діяльність колективу, в тому числі і завдяки інтерактивним (спільним) проектам НІКЗ з громадськими організаціями України, Батуринськими загальноосвітніми школами та школами навколишніх сіл, участь у вїзних виставково-ярмаркових акціях тощо. Крім того, з метою популяризації заповідника серед найширших верств населення, створення позитивного іміджу закладу ми виступили з клопотанням перед ЧОДА дозволити організувати в заповіднику заходи патріотичного змісту - вручення паспортів юним громадянам України, атестатів шкіл, дипломів, церемоній нагороджень тощо. Наразі особливий популярністю користується весільний туризм в Батурині. Сподіваючись на активізацію міжнародного туризму, наш науковий колектив був укомплектований фахівця-

ми - істориками із володінням англійської мови.

З нетерпінням очікуємо на зрушення в політиці нашої держави напередодні міжнародного футбольного чемпіонату «Євро2012». На державному рівні необхідно рекламувати не лише спортивні досягнення держави, але й культурний потенціал. Впродовж останніх кількох років цим займається на загальнонаціональному рівні фонд М.Томенка «Рідна країна», який з 2007 року проводить конкурс «7 чудес України». В нинішньому сезоні найрозкішніший об'єкт заповідника, палац К.Розумовського, бере участь у цьому конкурсі і вийшов до фіналу разом з 21-м претендентом. До 1 грудня цього року триватиме голосування на сайті 7chudes.in.ua. Сподіваємося на небайдужість і активність відвідувачів, всіх, хто вважає палац перлиною архітектури України.

...І чекаємо на нові зустрічі, на нових екскурсійних маршрутах!

Календар визначних дат**6 вересня 1943 р.**

— Батурич визволено від німецько-фашистських загарбників.

16-18 вересня 1781 р.

— утворено Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське намісництво.

19 вересня 1676 р.

— Петро Дорошенко відмовився від гетьманської булави на користь Івана Самойловича.

27 вересня

— День туризму.

вересень 1897 р.

— в Батурині відкрито земську бібліотеку.

11 жовтня 1672 р.

— народився гетьман України Пилип Орлик.

14 жовтня

— День українського козацтва.

28 жовтня 1944 р.

— День визволення України від фашистських загарбників.

30 жовтня 1708 р.

— зустріч гетьмана І. Мазепи з Карлом XII в с. Горки.

**Юлія
Блажко**

науковий
співорітник
заповідника
"Гетьманська
столиця"

Скарбниці людського духу

До Дня бібліотек присвячується

Одна з перших бібліотечних збірок у нашому краї пов'язана з Батуринським Миколо-Крупницьким монастирем. До збірки входили книги латинською та польськими мовами, що були подаровані царськими особами, гетьманами, старшинами. Більшість книг з бібліотечної збірки монастиря на початку XVIII ст. загинуло. В другій половині XIX ст. комісією, створеною для розбирання давніх актів, книги латинською мовою були вилучені і передані для зберігання в бібліотеку Софіївського собору. На кінець XIX ст. в монастирі налічувалось близько 400 книг, серед яких знаменита пам'ятка книгодрукування – Острозька біблія, надрукована першодрукарем Іваном Федоровим у 1581 році.

Не був байдужим до розвитку бібліотечної справи гетьман Іван Степанович Мазепа. Великою і добірною була бібліотека гетьмана в його резиденції на Гончарівці. Так про неї згадує надзвичайний посол короля Франції Жан де Балюз, який у 1704 році відвідав гетьмана: «... Він показував мені свою збірку зброї, одну з найкращих, що я бачив у житті, а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видно латинські книжки». А слова посла - «... він дуже любить оздоблювати свою розмову латинськими цитатами... Його мова взагалі добірна й чепурна...» - можуть говорити про любов до культури, до книги та ґрунтовну освіту «освіченого володаря». Жан де Балюз пересвідчився також в тому, що гетьман регулярно отримував і читав французькі та голландські газети.

З захопленням згадує про бібліотеку Івана Мазепи Пилип Орлик: «Незабутня для мене й досі величезна бібліотека небіжчика Мазепи. Дорогоцінні оправи з гетьманським гербом, найкращі київські видання, німецькі й латинські інкунабули, багатоілюстровані стародавні рукописи! Не без зітхання згадую в теперішній моїй мізерії всі ці книжкові багатства, рівних яким не було в Україні».

Дбав Іван Мазепа не лише про поповнення власної бібліотеки. За його ініціативою постає в 1700 році Чернігівський колегіум, а наступного року Київський колегіум перейменовано у Київську Академію, гетьман тоді ж «снабдил її бібліотекою й різними манускриптами».

Пилип Орлик також мав велику бібліотеку у Батурині, але вона, на жаль, загинула під час «господарювання» тут Олександра Меншикова в 1708 році. Ті книги, ті бібліофільські фоліанти, що взяв Орлик з собою при втечі з України, загинули десь під Переволочною.

Останній гетьман України – Кирило Григорович Розумовський, будучи високоосвіченою людиною, мав багату збірку книг. Бібліотека Кирила Розумовського нараховувала близько 2 тис. томів книг, які були написані кількома європейськими мовами, переважно французькою. Також у бібліотеці гетьмана зберігався рукописний Літопис Батурина, написаний українською мовою на пергаментному папері, що охоплював події XVII – XVIII

Бібліотечні фонди НІКЗ
«Гетьманська столиця»

ст. Для упорядкування та догляду за такою великою бібліотекою экс-гетьман виписав з Франції бібліотекаря Адама, який працював у нього з 1787 р. Після смерті Кирила Розумовського частина його бібліотечного зібрання була втрачена, а решта відійшла до сина Олексія або до онуки Варвари Рєпніною і зберігалась в Яготині.

Відомий бджоляр Петро Іванович Прокопович мав також власну книжкову збірку. По його смерті в 1850 році, бібліотека, яка нараховувала понад 3 тис. томів, перейшла до його сина Степана Великдана.

У 1897 році була відкрита перша в Батурині громадська бібліотека, яка не перериває своєї історії, несучи здобутки світової культури до людей.

На сьогодні кожне місто, населений пункт, установа мають бібліотеку. Має бібліотеку й Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця».

Формування бібліотечних фондів заповідника «Гетьманська столиця» розпочалося зі створенням у 1975 р. Батуринського краєзнавчого музею. На сьогодні бібліотечний фонд нараховує близько 4 тис. примірників.

Бібліотечну скарбницю поповнювали книги, подаровані працівниками музею, відвідувачами, гостями з різних регіонів нашої країни та зарубіжжя. Багато людей стали почесними дарувальниками нашого заповідника. Фанат своєї справи, уродженець Батурина, - Галайба Василь Васильович, киевознавець, колекціонер, вже понад 13 років збирає книги для нашої бібліотеки, що складають її основу.

У справі формування бібліотечного фонду ми зустрічаємо справжніх патріотів, серед яких Тарас Лозинський – іконописець, художник; Борис Григорович Возницький – мистецтвознавець, почесний академік Української Академії мистецтв, Герой України (2005), директор Львівської Національної Академії мистецтв; Володимир Мезенцев – професор Славистичного відділення університету в м. Торонто, співкерівник Батуринської Міжнародної археологічної експедиції; Тарас Чухліб – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник, директор Науково-дослідного інституту козац-

тва при інституті історії України НАН України; Володимир Недяк – мистецтвознавець; Віктор Вечерський – архітектор, заступник голови Держкультспадщини; Тетяна Таїрова-Яков – доктор історичних наук, директор центру по вивченню історії України Санкт-Петербурзького університету.

Вдячні видавництвам, які допомагали у збиранні бібліотечного фонду: Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т.Г. Шевченка, яке очолює заслужений діяч мистецтв України, письменник, лауреат Державної премії ім. Т.Г. Шевченка – Павло Мовчан, «Либідь» - директор – Олена Бойко, «Кальварія» - директор – Анетта Антоненко, «Темпора» - директор – Юлія Олійник, «Альтернативи» - Микола Шпаковатий, «Купола» - директор – Сергій Соколов, Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка – директор – Інна Алеріренко, Національна Парламентська бібліотека України – директор Велегжанина Тамара Ізмайлівна

Згадати всі видавництва та всіх людей, що стали нашими помічниками у формуванні бібліотечного фонду заповідника просто неможливо. Вдячні кожному з Вас, хто долучився до цієї справи.

Гордимось ми тим, що є власниками книг з автографами Президентів України Л.Кравчука, Л.Кучми, В.Ющенка, а також політиків, діячів культури, мистецтва, поетів, письменників, серед яких: А.Зленко, В.Лопата, Л.Лук'яненко, М.Жулинський, В.Сергійчук, І.Плющ, В.Чорновіл, А.Гудима та багато-багато інших видатних діячів України.

Вже протягом тринадцяти років 30 вересня в Україні відзначають професійне свято – Всеукраїнський день бібліотек. Колектив НІКЗ «Гетьманська столиця» щиро вітає всіх бібліотечних працівників. Бажаємо вам творчої наснаги, міцного здоров'я, натхнення, дружніх взаємовідносин та підтримки, радості, добра і нових успіхів у вашій благородній справі.

За значний особистий внесок у соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, багаторічну сумлінну працю, вагомий трудовий збиток та з нагоди 15-ої річниці Конституції України згідно Указу Президента України від 24 червня 2011 р. Орденом княгині Ольги III ст. нагороджено завідувачку відділу «Будинок-музей Генерального судді В.Кочубея» Дробязко Н.В.

За значний особистий внесок у становлення незалежності України утвердження її суверенітету та міжнародного авторитету, заслуги у державотворчій діяльності, сумлінне та бездоганне служіння Українському народові згідно Указу Президента України від 23 серпня 2011 р. медаллю «За працю і звитягу» нагороджено заступника генерального директора з наукової роботи Кіяшко Л.Г.

Щиро вітаємо нагороджених з заслуженими нагородами і бажаємо міцного здоров'я, творчого натхнення, наукових відкриттів і всього найкращого!

Колектив НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Полковник Ілля Новицький

Олена Харченко

науковий співробітник заповідника "Гетьманська столиця"

Гетьман Іван Самойлович, як мудрий керманіч і талановитий полководець, досить виважено підбирав кадри до своєї свити. Його оточували люди вірні, талановиті, відважні, одним з яких був Ілля Федорович Новицький. 20 квітня 1673 року за наказом Івана Самойловича він очолив один із компанійських полків Лівобережної України, і майже відразу завоював прихильність самого гетьмана, яку не втрачав протягом довгих п'ятнадцяти років правління останнього.

Разом зі своїм полком Ілля Новицький брав участь у всіх воєнних кампаніях Івана Самойловича. Так новим аспектом діяльності найманого війська того часу стала участь у боротьбі гетьманського правління за територіальну цілісність козацької України, зокрема в організованих ним походах на Правобережжя 1674-1676 рр. А після того, як усі зусилля увінчалися успіхом, і Петро Дорошенко зрікся гетьманства на користь Івана Самойловича, Іллі Новицькому було доручено відвезти гетьманські клейноди правобережного керманіча до Москви. 12 жовтня 1676 року він і ротмістр Бранцов доставили їх до російської столиці. У Кремлі Новицький мав честь бачити «царські очі» та отримати дарунки.

Ілля Новицький зі своїм полком брав участь і у врегулюванні внутрішніх справ у Гетьманщині. Такого роду завдання він виконував у 1676 році. В Стародубському полку перед виборами старшину були сильні хвилювання. Полковнику та його людям було доручено розквартируватись в цьому та Чернігівському полках, і таємно спостерігати за подіями. Нагорода була щедрою – по 20 золотих «на брата» і 1000 золотих на полкових старшин.

Майже вся військова служба Новицького зводилася до боротьби з турецько-татарською агресією, яка посилювалася в останній чверті XVII ст. Він бере якнайдіяльнішу участь у відсічі Чигиринських походів турецько-татарського війська 1677-1678 рр., у Кримських походах В.В.Голіцина в 1687 та 1689 рр., у дніпровській кампанії 1695-1698 рр., охороняє з полком українські рубежі від

Портрет Іллі Федоровича Новицького. З додатку до журналу "Київська старовина", вересень 1886 р.

вторгнень татарських загонів. Стараннями цього полковника та під його безпосереднім керівництвом по Дніпру та на Ворсклі була створена ціла система охоронної та розвідувальної служби, яка захищала Лівобережну Україну від турецько-татарських нападів.

Довелося компанійському полковнику взяти участь і у так званому «великому згоні» (лютий-березень 1679 р.). Після того, як Іван Самойлович був проголошений гетьманом усієї України, він не зміг надовго закріпитися на Правобережжі. Відступаючи він намагався захистити тамтешнє населення від набігів татар і їх ставленика Ю.Хмельницького. Гетьман організував масове переселення людей з Правобережжя на Лівий берег і Слобожанщину, і для цього відрядив туди свого сина Семена в званні наказного гетьмана. В цій акції Новицькому разом з його компанійцями довелося взяти чи не найактивнішу участь.

В Іллі Федоровича були часті моменти, коли служба, яку той ніс далеко від дому, ставала особливо обтяжливою. В такі хвилини великою втіхою для Новицького були листи канцеляриста Василя Кочубея, в яких останній повідомляв йому останні новини.

Іван Самойлович цінував компанійського полковника. Сьогодні відома велика кількість похвальних листів та грамот, які писав гетьман Іллі Новицькому, а той відповідав вірною службою. На початку літа 1680 року всі в Гетьманщині чекали приїзду царського ближнього боярина князя Василя Голіцина. Гетьман велів всім своїм військам, в тому числі і Новицькому, зібратися «на смотр» в Ромнах. Самойлович залишився дуже задоволеним станом своїх полків. Особливо похвалив удостоїлася «компанія» Новицького.

Після 1682 року приязнь гетьмана до компанійського полковника лише збільшувалася. В дружніх листах до нього Іван Самойлович сповіщав про різноманітні новини: про шлюб царя Іоанна Олексійовича з Параскевою Федорівною Салтиковою, про поразку королівського задніпровського гетьмана Куницького поблизу р.Прут, про поразку задніпровського гетьмана Могиленка під Студеницею, про перемогу, яку отримав кримський хан над поляками під Жванцем. Мала місце епістолярія в якій Іван Самойлович ділиться з Іллею Федоровичем і новинами зі свого особистого життя. Прикладом може послужити той лист, в якому Самойлович писав про виїзд в Глухів для зустрічі свого зятя, царського боярина Федора Шереметьєва та ін.

В останні роки гетьманування Самойловича Новицький більше перебував у подарованому йому селі Нехаївка (нині Коропський район Чернігівської обл.). В цей час справами керував його полковий осавул Іван Максимович, який детально звітувався перед Іллею Федоровичем.

Очолюючи полк особливого призначення, Новицький користувався довірою та прихильністю гетьмана Івана Самойловича. Компанійський очільник брав участь у всіх воєнних кампаніях згаданого лівобережного керманіча, виконував найпочесніші та найскладніші доручення. Протягом своєї тривалої військової кар'єри Іллі Новицькому довелося служити не одному гетьману. Але цікаво те, що він зумів зберегти своє почесне положення протягом такого довгого проміжку часу, який не випадає на долю будь-якого іншого полковника. Ілля Федорович тримався сильнішої сторони, діючого керманіча, не шкодував про його падіння, швидко освоювався з новим представником влади і так же вірно та віддано ніс йому службу. Після падіння Самойловича Новицький зробився вірним слугою гетьмана Івана Мазепи, і пережив новий злет своєї кар'єри.

телетайп

22 серпня – організаторами акції «7 чудес України – палаці, замки, фортеці» визначено 21 фіналіста, одним з яких став палац К.Розумовського в Батурині. Заступнику директора за наукової роботи Кіяшко Л.Г. було вручено спеціальний диплом. Від цього дня і до 1 грудня триватиме інтернет-голосування за переможну сімку.

23 вересня в м.Чернігові відбувся Міжнародний Інвестиційний форум, у виставково-ярмаркових заходах якого взяв участь НІКЗ «Гетьманська столиця». Було розповсюджено декілька сотень одиниць рекламної продукції чотирьох позицій – газети, календарі двох типів, проспекти, візитівки тощо.

телетайп

30 вересня - напередодні Дня музики, встановленого ЮНЕСКО, в палаці К.Розумовського було організовано екскурсії з музичним супроводом. Виступали п'ятикласниці Батуринської філії Бахмацької школи мистецтв Журавель Наталія та Базалій Аліна. На ролях Наталія виконала варіації Фрідріха Кулау, Аліна - на концертній бандурі заграла і заспівала пісню Ольги Вільгуцької «Мамина калина». Екскурсанти нагородили юних артисток заслуженими аплодисментами.

14 жовтня – до Дня українського козацтва заповідник організував декілька благодійних екскурсій по всім об'єктам заповідника для сільських загальноосвітніх шкіл с.Митченки та с.Матіївка.

телетайп

15 жовтня - виповнилося 3 роки з дня заснування відділу «Цитадель» НІКЗ «Гетьманська столиця». Штат відділу налічує 10 осіб, з них 4 наукових співробітників і екскурсовод. Станом на 1.10.2011 р. цей об'єкт відвідало – 41218 чоловік, прочитано - 1736 екскурсій.

19 жовтня – науковці відділу «Будинку – музею Генерального судді В. Кочубея» та працівники відділу фондів провели етнографічну експедицію в с. Кінашівка Борзнянського району Чернігівської області. Мета експедиції – збір спогадів про родину Михайла Семеновича Кочубея, що проживав у Кінашівці в кінці XIX - на початку XX століття.

Автор неоціненої праці

Юлія Цапко

завідуюча відділом історії Гетьманства заповідника «Гетьманська столиця»

Одним із безцінних джерел для дослідження та вивчення історії родини Розумовських є п'ятитомний збірник «Сімейство Розумовських», авторство якого належить правнуку К.Г.Розумовського – Олександрі Васильчикові.

В Петербурзі 1 грудня 1754р. в Кирила Розумовського народжується донька Ганна. Дівчинка отримала гарну домашню освіту, була фрейліною Катерини II. Імператриця засватала Ганну за брата свого фаворита, Василя Семеновича Васильчикова. Весілля Ганни та Василя відбулося в Царському селі 26 квітня 1773 р. Родина Васильчикових виховала чотирьох дітей: двох синів та двох доньок. Цікавою особистістю був один із онуків Ганни, Олександр Олексійович Васильчиков.

Народився Олександр 1832р. в Петербурзі в родині сенатора Олексія Васильчикова та Олександри Іванівни Архарової. Виховувався хлопцем у сфері близькій до літературних та художніх інтересів, адже його мати була гарною знайомою І.Крилова, М.Карамзіна, В.Жуковського, М.Гоголя. Таке оточення вплинуло на подальшу кар'єру Олександра та на формування його мистецьких смаків.

В 1838р. батько Олександра йде в відставку, і родина переїздить в Київську губернію, звідки в 1841р. вони їдуть за кордон. Після дворічного перебування за кордоном, Васильчикови проживають в Москві.

Освіту Олександр здобував в першій Московській гімназії, далі навчання продовжив у Московському університеті на юридичному факультеті, який закінчив в 1855р. Після закінчення навчання він перебував з дипломатичною місією в Римі та Парижі, де йому було доручено досліджувати праці російських художників. В цей час він займався колекціонуванням та генеалогічними дослідженнями.

В 1879р. Олександр Васильчиков був

Васильчиков Олександр Олексійович (1832-1890)

призначений на посаду директора Імператорського Ермітажу. В часи його діяльності в Ермітажі почали працювати видатні вчені: єгиптолог В.Голенищев, археолог Г.Кизерицький, мистецтвознавець Н.Кондаков. Дякуючи О.Васильчикову, колекція Ермітажу значно поповнилася творами мистецтва. До 25-річчя царювання імператора Олександра II, О.Васильчиковим була видана книга «Імператорський Ермітаж, 1855-1880рр.»

В 1884р. Олександра Олексійовича відправляють за кордон для вивчення іноземних музеїв. В 1888р. за власним бажанням він звільняється з посади директора Ермітажу.

Про особисте життя О.Васильчикова відомо дуже мало, на відміну від його суспільної діяльності.

Дружиною Олександра була Ольга Василівна Олсуф'єва, дочка московського губернатора, графа Василя Дмитровича Олсуф'єва. В шлюбі Олександр та Ольга мали доньку Марію, 1859 р.н.

Проживав Васильчиков в своєму родовому маєтку Коралово, Московської

губернії. «Коралловский дом интересен. Всё в нём устроено хозяином оригинально и со вкусом. Рабочий кабинет уютен и прост. На лестнице и в гостиных много портретов масляными красками, и миниатюр, тут же находятся различные коллекции», - писав С.Д.Шереметев про маєток О.Васильчикова. Саме в цьому маєтку Васильчиков і провів довгі роки свого життя, де і помер 23 травня 1890р.

В подальшому більшість зібрання О.Васильчикова з маєтку Коралово було передано до Саратовського державного художнього музею ім. О.М. Радіщева, де зберігаються і сьогодні. В колекції Васильчикова переважали предмети декоративно-прикладного мистецтва, котрих нараховувалося більше 100, також в ній знаходились речі родини Розумовських. Цінними експонатами в зібранні музею є мініатюрний портрет О.Г.Розумовського, прикрашений локоном імператриці Єлизавети, та портрет Л.К.Розумовського написаний В.Боровиковським.

Колекція О.Васильчикова відображає естетичні смаки однієї з найосвіченіших сімей Росії XIX ст.

О.О.Васильчиков став автором 'рунтового прижиттєвого видання про історію роду Розумовських «Сімейство Розумовських». П'ятитомний збірник О.Васильчикова 'рунтується на основі листування К.Розумовського та його дітей, сімейних переказів, архівних матеріалів. П'ять томів книги включають в себе дослідження з історії родини Розумовських, їхніх взаємозв'язків у тогочасному суспільстві та політичному світі. Перші два томи вийшли в світ в 1880 р., третій том - в 1882р., четвертий - в 1887р. На жаль, 5 том, в якому О.О. Васильчиков планував написати біографію доньок гетьмана, залишився незавершеним і побачив світ після смерті автора, завдяки Камілу Львовичу Розумовському, який виділив кошти на його публікацію в 1894р. П'ятитомне фундаментальне дослідження «Сімейство Розумовських» було надруковано в Санкт-Петербурзі типографією М.М. Стасюлевича.

Сьогодні наукові співробітники заповідника, дякуючи подарунку товариства «Купола» та його директору Сергію Соколову, можуть ознайомитися з книгою «Сімейство Розумовських».

Мистецтвознавство

Катерина Дзекун

науковий співробітник заповідника «Гетьманська столиця»

Так охарактеризував Людвіг ван Бетховен свою симфонію № 5. Зараз ця симфонія – символ класичної музики, одна з найбільш часто виконуваних симфоній Бетховена. Її всі знають, вона лунає на концертах, радіопередачах, фільмах, звучить як рінгтон на мобільних телефонах. Але не всі знають, що ця симфонія присвячена українцеві за походженням, сину останнього гетьмана України, дипломату, меценату і музикан-

Доля стукає у двері

ту Андрію Розумовському.

В 1777 р. Андрія Розумовського призначають на дипломатичну службу до Відня. Молодий дипломат приїжджає до музичного центру Європи, чарівного міста Відень. Звідусіль лунають австрійські та німецькі, угорські та слов'янські мелодії, а на придворній сцені всі в захваті від італійської опери. Велика кількість музично обдарованої молоді їде до Відня в пошуках покровителів та меценатів. З самого початку перебування в австрійській столиці, Андрій опинився в епіцентрі культурного життя столиці Австрії. Андрій зустрів там деяких своїх петербурзьких знайомих і серед них дуже близького до родини Розумовських

Й.М.К. Лобковіца, що був представником одного з найбагатших і найславетніших австрійських сімейств. Князь Лобковіц привів Андрія в середовище, де збирались «вершки суспільства» Відня, в знаменитий салон своєї близької подруги графині Тун (майбутньої теці Андрія). Господина салону — розумна, екстравагантна і чарівна графиня Марія Вільгельміна фон Тун-Гогенштейн була пристрасною шанувальницею музики. Родичі Тун були меценатами і підтримували творчість відомих композиторів: К.В. Глюка, В. Моцарта, Й. Гайдна. Пізніше графиня Тун познайомилася з Бетховеном.

(продовження на ст. 5)

Батурин археологічний

Нісумки археологічного сезону 2011 р.

Юлія

Гутник

науковий співробітник заповідника

„Гетьманська столиця”

У зв'язку з несприятливими погодними умовами археологічний сезон Міжнародної Батуринської археологічної експедиції почався третього серпня. Незмінним керівником експедиції є завідувач кафедри історії та археології України, директор Інституту археології та стародавньої історії Північного Лівобережжя ЧНПУ, доцент В. П. Коваленко, а його заступником – старший науковий співробітник Інституту, археолог Ю. М. Ситий.

Завдання цьогорічних розкопок випливали з досліджень попередніх років.

У 2009-10 рр. археологи на південь від палацу І. Мазепи на Гончарівці майже повністю розкопали котлован великого зрубного житла з господарчим підвалом. За припущеннями фахівців, можливо, це було приміщенням для гостей чи прислуги, що згадується в документах як «покоева хата». Отже, у 2011 р. були продовжені роботи по вибірці котловану споруди.

Минулого року на північний захід від палацу археологи виявили підквіт дерев'яної споруди, яка попередньо ідентифікується з церквою Мазепиної садиби. Тому, щоб перевірити дане припущення, було розбито розкоп.

У 1995 р. на захід та південний захід від палацу І. Мазепи археологи виявили рештки дерев'яних і земляних господарчих й службових споруд. Для пошуку гетьманської поварні на цій території були розбиті розвідувальні траншеї.

В результаті попередніх досліджень на захід від палацу локалізували уцілення рунту, яке виявилось залишками

Закладна дошка Чернігівського колегіуму, 1700 р.

печі. Для того, щоб окреслити межі споруди, де знаходилася піч, траншею біля криниці розширили. Археологи відкрили рештки дерев'яної житлової будівлі, що підтверджує про існування на Гончарівці цілого козацького хутора, де крім гетьмана жив і обслуговуючий персонал.

В ході досліджень було встановлено, що споруда, яка попередньо ідентифікувалася як «покоева хата», можливо, була недобудованою на момент знищення Батурина в 1708р., і пізніше її підквіт просто використовувався як яма для будівельного сміття від зруйнованого палацу. Про це свідчить широка палітра знахідок цегли та кераміки у верхніх шарах рунту.

Сенсаційним відкриттям цьогорічного сезону стала знахідка верхнього лівого кута закладної дошки з гербом І. Мазепи, яка дуже схожа з аналогічною дош-

кою Чернігівського колегіуму. Вона була знайдена в 1954 р. У її центрі - герб І. Мазепи з написом про початок будівництва. Ця знахідка дає змогу припустити, що дошки виготовлялися майже ідентичними, крім дати звісно, для тих будівель, які побудував гетьман. Крім того тут виявлено оковку лопати та залишки цегли і кераміки, що могла потрапити до нижніх шарів в ході просідання рунту.

На північний - захід від палацу археологи виявили рештки дерев'яної будівлі із деякими заглибленнями у західній частині. Кераміка зустрічалася лише зрідка, що дає змогу говорити про негосподарське використання споруди. Можливо припустити, що це можуть бути рештки домової церкви.

Ще в попередні роки під час прокладання комунікацій біля Музею археології Батурина було знайдено плиту, але через брак часу та обмеженість археологічних досліджень не було змоги з'ясувати чи то були залишки фундаменту споруди, чи просто будівельне сміття, залишене під час будівництва Воскресенської церкви. Для вирішення даного питання розбили шурф на території Батуринської фортеці. Під час досліджень тут археологи натрапили на поховання цвинтаря Воскресенської церкви у південній частині розвідувального шурфу та на залишки дерев'яної споруди у північній його частині.

Крім того в ході досліджень були знайдені чубук козацької люльки, ядро, монети, багатоточковий керамічний цегли.

Отже, завдяки кропіткій роботі археологів в сезоні 2011 р., ми зможемо детальніше простежити топографічну структуру гетьманської Батурина. Але ще не всі таємниці відкрила для нас батуринська земля. Археологічні дослідження мають тривати в майбутньому, і, безумовно, попереду на нас чекають нові і цікаві відкриття.

(закінчення, початок на ст. 4)

Музичні збори і вечори були практичною життя Відня, а Розумовський — їхнім постійним активним учасником-скрипалем. Крім салона графині Тун, концерти відбувалися в будинку Карла Ліхновського (княгиня Христина Ліхновська рідна сестра дружини Розумовського) і в музичному салоні князя Лобковіца. На одному з таких музичних вечорів граф Андрій познайомився з Бетховеном.

Спілкування композитора з музикантом привело до того, що Бетховен став приділяти квартетному жанру велику увагу. У 1807 році Бетховен пише три струнні квартети F-dur (фа мажор), E-moll (мі-мінор) та C-dur (до-мажор) ор. 59 (№7 – 9), та присвячує їх А. Розумовському. Ці квартети увійшли в історію як «російські». В них Бетховен використав мелодії народних пісень, які йому зіграв на скрипці Андрій Розумовський: «Ах, талан ли мой, талан», «Ой, на дворі метелиця» та «Іхав козак за Дунай».

Після смерті батька у 1803 році, отримавши спадщину, граф Андрій Розумовський з великим бажанням організовує кращій квартет свого часу і, власне, перший у Європі ансамбль постійного складу – у ньому грали скри-

паль І. Шупанціг, альтист Ф. Вайс, віолончеліст Дж. Лінке, партію другої скрипки виконував сам граф. Відомо, що з концертами квартет об'їздив багато міст Російської імперії, правда, вже без участі Розумовського. У репертуарі квартету Розумовського було все, що створював Бетховен нового і за словами австрійського композитора, капелмейстера віденського театру «Ан дер Він» І. Зейфріда, все, що створював Бетховен «... все гаряче, з пилу-жару, ніби зі сковороди», все виконувалось точно, як і хотів автор.

Здавалось, життя склалось успішно – творчість, успіх, гроші... Але біда прийшла звідки її не чекали. В 1802 р. слух Бетховена почав погіршуватись. Це і для звичайної людини трагедія, а для музиканта – катастрофа. З кожним роком хвороба прогресувала. Лікування не допомагало, але композитор продовжує писати музику.

В 1804 р. Бетховен починає роботу над П'ятою симфонією... 3 1806-1808 рр. він пише увертюру «Кріолан», скрипкові, віолончельні концерти та симфонії, зокрема симфонію № 5 до мінор. Легко впізнаним елементом першої частини є подвійний мотив з 4 тактів з характерним ритмом.

Це мотив долі. За словами композитора «Так доля стукає у двері». В сим-

фонії № 5 втілена основна ідея творчості Бетховена - через боротьбу до перемоги.

Бетховен присвячує як П'яту, так і Шосту (Пасторальну) симфонії А. Розумовському і І.М.К.Лобковіцу. Вперше симфонії прозвучали у 1808 р. у театрі «Ан дер Він» на великому концерті-бенефісі Бетховена. Прем'єра не була вдалою, і публіка холодно сприйняла нові шедеври композитора. Але згодом, П'ята симфонія стала найпопулярнішим твором, візитною карткою Бетховена.

Історія відносин Розумовського та Бетховена буде ще привертати увагу багатьох істориків та бетховенознавців. Під час написання всіх творів, присвячених А.Розумовському, Бетховен знімав квартиру на Мелькербасти в домі Пасквалати на четвертому поверсі. Зараз там знаходиться музей-квартира Бетховена. Музей невеликий, але знайшлося гідне місце для великого портрету Андрія Розумовського.

Наразі в палаці К.Розумовського під час екскурсій з музичного балкона звучать твори Л.Бетховена, а на роялі ви- конується жива музика.

Освіта Кирила Розумовського

Ірина Шепель
науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

Відомо, що початкову освіту Кирило отримав ще на батьківщині. Мати гетьмана, Наталія Дем'янівна віддала його на науку до Черемського дячка, але, як пише біограф сімейства О.О. Васильчиков, основу знань той отримав ще в Лемешах. У 1743р. старший брат Олексій забирає його до Петербурга. Він ретельно продумав освіту Кирила, якому були потрібні різнобічні знання, щоб в майбутньому зайняти високе положення в суспільстві. В учителі був призначений молодий киянин Василь Євдокимович Ададуров, один із вихованців академічної гімназії в Петербурзі. Він завершив свою освіту за кордоном і був першим укладачем граматики російської мови. Займався навчанням Кирила Григоровича і відомий російський письменник Олександр Петрович Сумароков, засновник російської класичної драматургії. А вихователем став Григорій Миколайович Теплов. Цей визначний державний діяч Російської імперії зіграв непересічну роль у житті Кирила Григоровича Розумовського. Початкову освіту Теплов отримав в школі, заснованій Феоданом Прокоповичем при Олександроневській лаврі, а згодом навчався у знаменитому Геттінгенському університеті у Німеччині. Після закінчення курсу навчання Теплов працював перекладачем при Академії наук, а з 1741р. займав посаду ад'юнкта Академії наук. Олексій Розумовський вважав Григорія Теплова найкращою кандидатурою для супроводу свого брата в освітню подорож. У березні 1743 р. Кирило Григорович відправляється на навчання за кордон. Поїхав Кирило інкогніто, під ім'ям Івана Обідовського, до речі саме так звали рідного племінника гетьмана І.Мазепи, старшого сина його сестри. Вважаємо, що це не просто співпадіння, а свідомий вибір Розумовських. Мета поїздки формулювалася наступним чином: «Дабы учением награждать пренебреженное поныне время, сделать себя способнее к службе Ея

Гетьман К.Г.Розумовський.
Худ. Луї Токке, XVIII ст.

Императорского Величества и фамилии своей впродь честь и поадование».

Кирило Розумовський разом зі своїм вихователем зупинилися спочатку в Кенігсберзі, де вони познайомилися з відомим вченим - Целестіном-Христіаном Флотвелем, професором германістики, засновником Німецького товариства, уроками якого користувався молодий Розумовський. З Кенігсбергу він писав про дозвіл залишитися в цьому місті на цілий рік, щоб на рубежі Європи підготуватися до подальшої мандрівки. Від свого вчителя Ададурова Кирило Розумовський отримав відповідь, що його брат не проти зупинки на рік в Кенігсберзі, де той зможе повчити німецьку мову, й почне вивчати латинь.

Продовжив навчання Кирило Розумовський в Берліні під керівництвом знаменитого Леонардо Ейлера – німецького математика, старого знайомого Теплова по Петербурзькій академії, при якій Ейлер професорствував 14 років. Ще одним викладачем Розумовського був Фрідріх-Генріх Штрубе де-Пірмон.

Отримуючи уроки від Ейлера і Штрубе, Розумовський, безсумнівно, займався з іншими вчителями, вивчав історію, географію, французьку мову яка була в загальному використанні при дворі Фрідріха Великого. Монарх дізнавшись про перебування молодого Розумовського в Берліні запросив його до себе, подарував золоту табакерку з вензелем із діамантів та його портретом, прикрашеним алмазами.

Закінчивши курс наук в Берліні, Кирило Григорович з Тепловим переїхав в Геттінген, де слухав лекції, а потім об'їхав Францію й Італію. Кирило був першим студентом Страсбурзького університету, який згодом став місцем підготовки майбутніх російських дипломатів.

К. Розумовський отримав різносторонню освіту, свідченням цього є те, що у програмі навчання була і музика, якою він так захопився, що довелося його в цьому навіть обмежувати. Листи говорять, що старший брат просив «музиці і танцям вчитися помірковано, і за головні свої завдання не вважати». Правда залишається невідомим, на якому інструменті грав Кирило і хто був його вчителем, але можна припустити, що це був саме Г. Теплов, який гарно співав та чудово грав на скрипці.

Навесні 1745 р. ми вже зустрічаємо його в Петербурзі при дворі. Ця дворична поїздка повністю змінила молодого Розумовського. Катерина II не випадково писала про нього: «Он был хорош собой, оригинального ума, очень приятен в общении и умом несравненно превосходил брата своего». Привертає увагу, що імператриця в першу чергу підкреслює оригінальний розум Кирила Григоровича. Георг фон Гельбиг – секретар саксонського посольства при дворі Катерини II, загалом не дуже поблажливий, говорив, що в Берліні Розумовський був вихованим вдало, «он был не без познаний, и по-немецки и по-французски говорил отлично», і як наголошує Катерина II «ни на одном языке никогда не говорил глупостей».

Кирило Розумовський, безумовно, був надзвичайно обдарованою людиною. Він знав європейські мови, мав прекрасні дипломатичні здібності, розумівся на мистецтві, літературі. Все своє життя він приділяв увагу освіті. Його діти навчалися в провідних російських та європейських навчальних закладах, а його син – Олексій став міністром народної освіти.

Сучасне і минуле

В.Кочубей в опозиції до І.Мазепи

Халимон Наталія
науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

Ім'я Василя Леонтівича Кочубея добре відоме історикам, з ним, передусім, пов'язують події, що розгорталися навколо гетьмана І.Мазепи. В енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона (російська універсальна енциклопедія 1890-1907р. видавництва) зазначається: «Известный обличитель Мазепы».

Тобто, в історію, а отже і в пам'ять українців, він увійшов, як один з керівників опозиції, як той, що писав на діючого гетьмана доноси російському цареві.

В результаті, за написаний донос на гетьмана йому та І.Іскрі 14 липня 1708 року в Борщагівці, на Вінниччині, відрубали голову.

Але як же так сталося, що куми та давні друзі дійшли до такої ситуації?

Справді, свій політичний шлях на Україні ці двоє розпочинали разом.

В.Кочубей та І.Мазепа були знайомі ще з часів гетьмана П.Дорошенка, де перший працював у Генеральній канцелярії. Згодом, вже на Лівобережжі, обидва були дуже близькими особами до гетьмана І.Самойловича. Вони разом

брали активну участь у підготовці Коломацького перевороту, який зробив І.Мазепу гетьманом, а В.Кочубей – генеральним писарем. Можливо саме з цього часу затаїв образ В.Кочубей на І.Мазепу, так як сам мріяв про гетьманську булаву. Та, незважаючи на це, приятельські стосунки між ними не припинялися, а навіть міцнішали. Бо вже близько 1688 року, коли в сім'ї Кочубеїв народилася найменша донька Мотря, саме гетьман став її хрещеним батьком, охрестивши дівчинку в Батурицькому Микола – Крупицькому монастирі.

Однак з роками І.Мазепа й В.Кочубей таки опинилися в різних таборах.. Незва-

(продовження на ст. 7)

На дворі гетьмана Розумовського

Потребенко

Альона

науковий
співробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

На дворі гетьмана Розумовського. Худ. П. Андрусів, 1967 р.

Протягом тривалого часу науковці заповідника НІКЗ «Гетьманська столиця» займаються вивченням та дослідженням періоду гетьманування К.Г. Розумовського. Співпрацюючи з колегами інших музеїв, заповідників, художниками, колекціонерами, благодійниками ми збираємо всю можливу інформацію, що стосується особистості Гетьмана, адже значний період його життя і діяльності пов'язаний з Батурином. Завдяки невтомній праці нашого земляка - позаштатного співробітника заповідника Василя Васильовича Галайби нам стала відома картина Петра Андрусіва «На дворі гетьмана Розумовського».

Український художник, живописець, графік, автор історичних полотен, громадський діяч Андрусів Петро (1906 – 1981рр.) народився на Львівщині, закінчив Варшавську академію мистецтв, з 1947 р. проживав у США. Один із засновників та викладачів Української мистецької студії у Філадельфії, заступник голови Об'єднання митців-українців в США.

Петро Андрусів відомий як автор художніх творів на історичну тематику: «Бій під Конотопом», «На дворі гетьмана Розумовського», «Богдан Хмельницький», портрет гетьмана І. Мазепи та інші. Його творчість в галузі історичного мистецтва належно оцінили шанувальники, насамперед історичної тематики. Всі картини художника були продані ще на стадії створення. З огляду на таку популярність серед шанувальників, ніколи не вдавалося зібрати твори Андрусіва на одній виставці та зробити аналіз його творчості.

Почесне місце серед мистецьких полотен присвячених добі козацтва зай-

має картина «На дворі гетьмана Розумовського». Як зазначається на шпальтах щоденника української діаспори в США - «Свобода» за 1977 р. дане полотно було представлено на філадельфійській виставці: «Петро Андрусів – культурна подія». Вона проходила в Мистецькому домі 27 листопада 1977 р. На час виставки полотно належало приватному колекціонеру І. Павличку. Подальша доля картини невідома.

Картина «На дворі гетьмана Розумовського» (розмірами 63 x 69 см) написана 1967 р. олією на полотні в імпресіоністичному стилі. Автор зображує світський прийом у розкішній залі гетьманського палацу. Як зазначає бібліограф родини Розумовських О. Васильчик, К. Розумовський був світською та гостинною людиною. Він часто проводив

урочисті прийоми: «Батуринський дім», в перші роки перебування графа Кирилла Григор'євича, биль открыт для званих и незваних гостей. Гости прожизвали по месяцу и более. Каждому назначалось особое помещеніе, особая прислуга. Гостемь могь быть каждый дворянинь и чиновник. За стол Разумовскаго садилось ежедневно до пятидесяти человек. За обедом ежедневно играль домашній оркестрь, а къ концу обеда за десертомь пели певчие».

Маємо право припустити, що картина «На дворі гетьмана Розумовського» зображує світський прийом, який відбувається у Батуринському палаці гетьмана. Наразі колектив заповідника вирішує питання виготовлення копії роботи П.Андрусіва для експонування в палаці К.Розумовського.

(закінчення, початок на ст. 6)
жаючи на дружбу та кумівство, В.Кочубей брав участь у змовах та інтригах проти діючого керманіча. Він входив до так званої "Полтавської опозиції" 1691 року, очолюваної Ф.Жученком, тестем В.Кочубея.

Підтвердження знаходимо в доносі 1708 року, де Василь Кочубей написав "Обиды претерпеваю от самого гетьмана Мазепы, от лета 1691 даже и до днесь". У свою чергу Іван Степанович теж писав Василю Леонтійовичу ще 1707 р., що вже 16 років пробає йому негарні вчинки: "Чрез лѣт шестнадцать прошалось и пробачалось великим и многим вашим смерти годним проступкам..."

Отже, бачимо обоє — і І.Мазепа, і В.Кочубей датують початок своїх розходжень 1691 роком, а саме, втечею Петрика на Запоріжжя, якого пов'язують з політичними колами в Батурині й Полтаві. За найпоширенішою версією його акція була підготована й організована "с вѣдома генерального войскового писаря Василья Кучюбѣя".

Проте, кожного разу І. Мазепа не тільки пробачав В.Кочубеєві й мирився

з ним, а навіть уживав заходів, щоб очистити його в очах московського уряду. Імовірно причиною таких дій гетьмана було те, що В.Кочубей надто поважна і впливова особа, мав широке коло родичів, свояків і приятелів, які займали визначні становища на Україні.

Та час завжди вносить свої корективи, і через 10 років історія повторилася - вони поріднилися вдруге. 1698 року І.Мазепа одружує з донькою В.Кочубея Ганною свого улюбленого небожа, Івана Обідовського. А 1700року В.Кочубей отримує високий уряд генерального судді.

Але проходить декілька років, і давня ворожнеча відновилася з новою силою. Причиною стали вже не політичні розходження, а особисті мотиви. Романтичні стосунки І.Мазепи з донькою Кочубея Мотрею в 1704 р. поглибили прірву між родинами. Хоча й надалі, (і не лише про людське око) не переривалися добрі стосунки між ними: гучні бенкети, ширі розмови. Занадто багато спільних думок, інтересів, справ, врешті, спільних таємниць зв'язували цих двох людей. Не раз після того В.Кочубей править уряд наказного гетьмана: він встиг звикнути

до булави і вже почав потай примірюватися до неї - не "наказної", а справжньої. Як стверджує історик О.Оглоблин, що у 1942 році в одній Київській приватній колекції йому трапився старовинний портрет Василя Леонтійовича з написом "Гетьман Василь Кочубей". А тут ще й дружина Любов Федорівна підбурювала до дії. Всі ці причини і спонукали генерального суддю до відкритого виступу проти діючого керманіча в 1707році.

Як пояснює історик Сергій Павленко, що причини даного виступу сховані набагато глибше, їх слід шукати в самому середовищі козацької старшини, яка після зустрічі І.Мазепи з Петром І у м. Жовква 1707 року переконалась, що ставлення царя до гетьмана погіршилось. "І зміна українського лідера постанала на часі". Місія написання доносу на І.Мазепу лягла на В.Кочубея, адже в нього були особисті мотиви невдоволення (справа з донькою Мотрею).

Отже, генеральний суддя та його дружина стали зручним інструментом у старшинській інтризі. В результаті якої В.Кочубей та його спільник І.Скрара погнали власним життям, а їх сім'ї зазнали репресій.

Історичні постаті

Перше кохання О.Пушкіна

**Руслана
Огівська**

науковий співробітник заповідника
„Гетьманська столиця“

Портрет графині Н.В.Строганової
(Кочубей). Худ. П. Ф. Соколов,
початок XIX ст.

Наталія Вікторівна Кочубей народилася на полтавщині 10 жовтня 1800 року в родині графа Віктора Павловича Кочубея та Марії Василівни Васильчикової, онуки останнього гетьмана К.Г.Розумовського. Вона була першою бажаною дитиною в сім'ї. Після народження доньки Кочубей від'їжджають за кордон і поселяються в м. Дрездені.

В літні місяці 1812 року родина проживала в Царському Селі. В цей період юна Наталія відвідувала лицей, де відбулася зустріч і знайомство з молодим лицейстом О.Пушкіним. Вона стала першим його коханням. Про цей дитячий роман майже нічого невідомо, але враховуючи вік обранців і юного прихильника, ці стосунки були лише шкільним захопленням. До того ж Кочубей знову від'їжджають за кордон, родина чекала на народження немовляти.

У 1814 році родина Кочубеїв повертається до Петербургу назавжди і оселяються в будинку купленому у Ф.С.Голіцина. Юнацьке кохання Наталії та О.Пушкіна починає розгортатися з новою силою. У 1815 році почуття поета до молоді Наталії Кочубей вилились в рядках вірша "Измены", де він оспівав свою героїню під ім'ям "прекрасної Єлени".

Через три роки з милости імператора Олександра I Віктор Павлович Кочубей отримав ділянку землі з озером і садом в Царському Селі, де розпочалося будівництво будинку (проект належав архітектору В.П.Стасову). Родина почала вливатися в світське життя і згодом була представлена майбутній імператриці Олександрі Федорівні, дружині Миколи I, яка пізніше описала це в своїх спогадах: "Тепер приспело время поговорить о семье Кочубеев. Они находились в отсутствии в течении нескольких лет и лишь в 1818г. граф, графиня и их красивая дочь Натали были мне представлены в Павловске".

Невдовзі після цього знайомства, у

життя поета. Але кохання до графині не згасало, і у 1829 – 1830 рр. О.Пушкін написав поему "Євгеній Онєгін", де описав натуру та характер Наталії Кочубей в образі Тетяни:

Она была нетороплива,
Не холодна, не говорлива,
Без взора наглого для всех,
Без притязаний на успех...

В 1830 році О.Пушкін одружується з Наталією Гончаровою, Наталія Строганова, в цей період зближується з вишуканим салоном Карамзінних, де її всі називали "графинією Наталі". Молода графиня стала однією з блискучих петербурзьких дам, сплавилася на балах і вважалася загальною красунею. У неї захоувалися, і одним із її невістких шанувальників був Микола Олександрович Скалон, знайомий О.Пушкіна. Російський поет Олександр Карамзін писав: «...она входит блестящая, красивая, в каком-то дьявольском платье, с дьявольским шарфом и множеством других штук, также дьявольски сверкающих». У салоні багато пліткували про сімейні справи поета О.Пушкіна, до того ж не завжди доброзичливо, однак Наталія Вікторівна незмінно була на його боці.

У 1835 році О.Пушкін обміркував написання роману "Русский Пелам", де була б представлена широка картина петербурзького суспільства 1820-х років. В сюжеті майбутньої поеми відобразилася шляхетна роль Наталії Кочубей: вона повинна була вести листування з головним героєм, щоб застерегти його від спланованих проти нього інтриг. Цим, безсумнівно, підтверджується одне - поет не забув своє юне кохання і зберіг до Наталії Вікторівни глибоку повагу. З такою ж відвертістю вона виступила проти ворогів О.Пушкіна в трагічні дні 1837 року. Після смерті поета в березні 1837 року А.Н.Карамзін писав до свого брата: "Ты не должен, однако же думать, что все общество было против Пушкина после его смерти нет, это только кружок Нессельрод и еще кое-кто. Наоборот, другие, как например, графиня Наталия Строганова и госпожа Мария Нарышкина с большим жаром говорили в его пользу, что даже вызвало несколько ссор".

Життєвий шлях графині Наталії Вікторівни Строганової був недовгий. Померла вона 24 січня 1855 року на 55-році життя, і похована в Олександро-Невській лаврі.

Газета «Слово Гетьманської столиці»

Засновник і видавець - Батуринський державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"

Свідоцтво про реєстрацію
№ ЧГ 352-08, від 28.07.2006р.

Адреса редакції: 16512, м. Батурин, Чернігівська обл.,
вул. Гетьманська, 74, факс 04635 48-4-37; тел. 04635 48-0-08
e-mail: baturin-capital@ukr.net www.baturin-capital.gov.ua

Обсяг - 1 друкований аркуш
Тираж - 1000 шт. Замовлення № 263
Бахмацька районна друкарня

Газета віддрукована в Бахмацькій районній друкарні,
16500, м.Бахмач, вул. Луначарського, 4

*Відповідальність за подані матеріали несуть автори статей

*Редакція газети "Слово Гетьманської столиці" запрошує до співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна -
редактор
Сердюк Наталія Федорівна -
відповідальний секретар
Бондаренко В'ячеслав Олександрович - верстка
Блажко Юлія Анатоліївна
Сушко Наталія Миколаївна

Розповсюджується безкоштовно